

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
18 JANUARI 1641
2613

Antwoord op Huygens' brief van 16 januari 1641 (2611).

Samenvatting: Ban beklagt zich bij Huygens over het gebrekkige niveau van de Franse reacties. Hij wil hun tegenwerpingen weerleggen met een verhandeling waarin drie onderwerpen aan de orde komen, de sierlijkheid van de Franse taal, de volmaaktheid van de muzikale compositie en de perfectie van de harmonie. Op deze drie punten gaat hij vervolgens uitgebreid in.

Bijlage: Vierstemmig muziekvoorbeeld (Ban).

Door Huygens beantwoord op 23 januari 1641 (2615). Huygens stuurde Bans brief, met zijn verloren gegane brief aan Mersenne van vermoedelijk 19 januari 1641, door naar Mersenne. Met Bans brief van 3 maart (2660A) ontving hij een afschrift van Bans brief.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Bibl. Publ. Lat. 2212: afschrift (fols. [9r-10v] van katern met 5 dubbelvellen, gefolieerd 22-23, 21x32cm; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 17, pp. CXII-CXVII: volledig.

— Worp 3, nr. 2613, p. 135: samenvatting.

— Waard 10, nr. 966, pp. 414-415: onvolledig (<Pudore simul atque ... atque dilucide dileat>, <Sed ne in libellum ... amicitiae commendo>).

— Rasch 2007, nr. 2613, pp. 479-488: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Ambrosius; Athanasius; Augustinus; Basilius; Antoine Boësset; Franco van Keulen; Franciscus Gaffurius, Jacques de Gouy; Lodovico Guicciardini; Josquin Desprez; Marin Mersenne; Nicomachus; Paulus (apostel); Plato; Francisco Salinas; Adriaan Willaert; Gioseffo Zarlino.

Plaatsen: Frankrijk; Haarlem; 'Belgium' (= Nederlanden).

Titels: *Me veux-tu voir mourir* (Ban 1640); *Me veux-tu voir mourir* (Boësset 1639).

Glossarium: cantus (gezang); consonantia (consonantie); harmonia (harmonie); intervallum (interval); modulamen (melodie); modulatio (muziekstuk); motus contrarius (tegenbeweging); musica (muziek); musicus (musicus); sonus (toon); vox (stem).

Transcriptie

Jo. Alb. Bannius Constantino Hugenio, Equiti, etc., salutem plurimam dicit.

Pudore simulatque dolore non leviter suffusus, vir nobilissime, ¹libellos epistolarum loco toties ad te mittere cogor, ut Gallis à scopo meo atque mente meâ secedentibus, imo longè abeuntibus respondeam. Recusam epistolæ meæ censuram, nitidiori Gallicæ orationis stylo, tibi seriò commendatam, legi, in quâ nihil novi continetur, nisi quod vocabula quædam Galli mutaverint, posticæ occurrentes sannæ, quâ me forte læsum arbitrati; mitiori consilio, instituto atque sermone convitiorum vulneribus mederi tempestivè maluisse videntur. Gratum profectò est, quod mihi benevolentibus, omniaque optimè consulenti, tandem se melius accommodent, ut rationibus amicè inter nos agi deinceps possit. Itaque à libellis ad schedas oportunè veniemus, quibus mentem explicare breviter atque dilucidè liceat. In istâ ultimâ editione tria potissimum observavi discutienda. Primum de Gallicæ linguæ vernaculâ elegantia, quotidianâ peritiorum inquilinorum industriâ ad perfectionem crescente. Alterum de perfectione musicæ modulationis. Tertium de perfectione concentus. Breviter de singulis tractabo, ut officiosè respondeam.

Primo itaque dico me de Gallicâ linguâ nunquam voluisse disputationem instituere, adeoque nihil singulare in eâ vel examinare vel præcipere. Contrarium verò tam sinistrè, tam importunè et tam acriter gens ista assumit, eaque quæ ad distinctionem pronuntiationis insinuandæ vel interrogandæ ratione modulamenti musici forte

1. Verwijzing naar de laatste alinea van Huygens' brief aan Ban van 16 januari 1641 (2611): 'Jam enim ab epistolis ad libellos extenderemur, ...'

suggesteram, susque deque vindicare intendit, ut sibi omnem omnium linguarum prononciationem, quasi ex tripode definiendam arrogare, nedum musicâ modulatione determinare, videatur. Unde doctissimi peritissimique viri etiamnum indignantur, audaciam illam non ferentes, quam ferventiori bile sine ullâ ratione evomuisse eos forte non impunè patientur. Ego ταῦτα τὰ πάρεργα extra musicæ provinciæ ditionem districtumque omnino proscripta esse volo, ut fatear me ne calamum quidem aspicere, nedum movere velle, si et difficultatibus enucleandis ratiocinationibusque allegandis studiosè servire nolint, quicumque de re musicâ mecum acturi sunt. Hanc ego vendicandi temporis mei rationem, legem primam esse volo.

Ad alterum venio, quod antea thesaurarius generalis, nunc Gallus quisquam Bannio Hollando reponit, eo loco discursus qui incipit En troisième lieu Monsieur Bannius etc., ubi inquit ex communi regulâ accentuum generaliter observandorum sequi eundem motum vocum concinentium ascendendo descendendo admittendum, unde perditur varietas musicæ delectationis atque | 22v | perfectionis, quæ non minus innititur differentiæ quam concordantiæ proportionum, unde resultat harmonia. Respondeo. Delectatio non est perfectio nec finis musicæ; ea quippe et docere et delectare et movere debet. Docere inquam, si oratio recitetur, delectare verò et movere omni modo. Puerilis enim alias foret ista sapientia vel facultas musica, de quâ jure hæc sancta verba dici possent: ²cantavimus vobis et non saltastis, lamentavimus vobis et non plorastis?, velut inquit ille:

³Tristia mœstum

Vultum verba decent; iratum, plena minarum,

Etc.

Hoc tamen in angustiis linguæ Gallicæ non concluditur; si tamen clauditur, vel dissentiente natione atque interprete thesaurario forte nimium præcoci. Sed quid si Athanasios, Basilios, Ambrosios, Augustinos aliosque objiciamus Gallis, præcipuè cum de facto cantu agitur? Quid respondebunt dicentibus, vocem modulantem, legenti debere esse viciniorem quam cantanti? Et cur? Nisi ut homo doceatur et moveatur? Motio autem animi solo contrario intervallorum motu fieri nequit, sed eorundem naturali facultate ex certissima scientiâ, at non ex casu usurpatâ perficienda est. Sed unde, inquis, scientia musicæ facultatis cognoscitur? De hoc solo ego sum sollicitus et hactenus nemo vel me urgente laborat. Cognoscitur, mi Galle, qui Hollandum forte rogas, ex differentiâ proportionis, quæ postea in consonantiam aptatur, unde utriusque actionis musicæ harmonia, hoc est concinnitas, et modulamento et concentui necessaria, oriunda est. Unde prius motio animi, tanquam finalis causa, deinde delectatio tanquam subsequa et comes resultat. Cui rei illustrandæ servit ista antiquissimi musici sententia definitiva: ⁴ ⁵Consonantia est non æqualium et dissimilium vocum concordantia. Quæ quousque abeat Gallis expendendum relinquo. Mihi autem hoc certissimum est omnem modulamenti et concentus musici perfectionem his verbis describi, quæ forte aliis ne per somnium quidem hactenus innotuit.

Tertium restat, quod in fine correctioris censuræ Gallus quidam operosius addidit, inquiens: ‘Bannius nullum errorem notat nec quoad inventionem aëris, nec quoad decorem aut difformitatem cantus, nec quoad compositionem concentus etc.’ In quibus rebus asserere videtur perfectionem finemque musicæ consistere, et non in facultate flexanimâ intervallorum affectus animi commovente, addens hoc proprium esse arti et loquentiæ oratoriæ; musicæ verò proprium esse omnes passiones à mente proscribere ut suâ tranquillitate gaudeat, etc. | 23r |

Respondeo. Huic quidem objectioni quoad priorem partem respondi vel per conjecturam, prioribus literis designatam ‘Replica ultima ad censuram thesaurarii.’ Posteriores verò partes ex iis quæ jam statim allegavi non leviter etiam discussi. Sed et nunc abundantius respondeo, hæc paucula breviter perstringens. Primò omnem musicæ perfectionem magis in motione animi quam delectatione constitutam esse. Deinde movere animos plus congruere musici quam rhetoris officio seu facultati. A musicâ enim mecum omnes antiqui natam

2. Lucas 7, 32: ‘Similes sunt pueris ... dicentibus “cantavimus vobis tibiis et non saltastis, lamentavimus et non plorastis.”’

3. Horatius, *Epistulæ*, III (*Ars poëtica*), 105-106: ‘... *Tristia mœstum | Vultum verba decent, iratum plena minarum.*’

4. In de kantlijn: <Nicomachus>.

5 Naar Boëthius, *De institutione musicâ* I, 31: ‘Sed id Nicomachus non arbitratur veraciter dictum, neque enim similium esse consonantiam sed dissimilium potius in unam eandemque concordiam venientium.’

oratoriam artem statuunt. ⁶Ἐπιμέλεια γὰρ ἐστὶ τῶν λέξεων, in quâ accentus, intervallum, motus ascensus et descensus totusque verborum ac vocis affectus fluxusque continentur. Postremò assero musicam eâ pollere energiâ, ut malos affectus à mentibus humanis necessariò proscribere bonosque excitare valeat, debeatque, vel telluris inutile pondus ⁷æstimandam censeo, adeoque rebus divinis adversariam. Alias enim jure errasse videbitur illud vas electionis cum Christi fideles ad spiritalem lætitiã hortatus est inquires: ⁸‘Loquentes vobismet ipsis, imo dicentes et commonentes psalmis, hymnis et canticis spiritualibus.’ Quemadmodum etiam Plato cæterique sapientes omnino peccasse dicendi erunt, quod levem musicam reipub[lica] inutilem, gravem verò, hoc est, docentem moventemque et ad virtutes excitantem introducendam omni studio censuerint.

Sed ab autoritate ductis argumentis mihi aliquid asserere non sufficit, nisi et rationibus mens convincatur. Audite ergo, Galli, quicumque musicam amatis atque æstimatis. Si de illius facultate atque energiâ aliquid vel docere vel discere velitis, à fundamentis rem agendam, rationibusque instruendam ordimini. Hoc autem itinere mihi procedendum esse videtur. Primum quid sonus aut vox sit considerandum est. Deinde quid vocis intervallum. Tum quæ intervallorum proportio et quæ singulorum differentia. Inde qui gradus vocis saltusque sint, quantaque singulorum ex variâ proportione differentia, ex quâ diversam percussionum liceat cognoscere et distinguere virtutem auribus animoque perceptibilem atque dominantem. Postea ex gradibus saltibusque vocis systema concinnum ⁹discribendum. Tum quæ varietas singulorum graduum saltuumque vocalium sit, tam acumine seu intensione, quam gravitate atque remissione vocis non solum diversa alterataque, verum etiam ex contrario illo motu contrariâ quoque | 23v | virtute pollens distinguendum est. Et nisi hæc omnia uni atque solitariæ voci propria esse musicus ex ratione cognoverit, vel in ipso itinere ¹⁰concutit, vel ab eodem aberrat. Mox ad consonantiarum naturam, hoc est duarum ad minus vocum inter se concentum observandum distinguendumque pergat musicus. Consideret earum proportiones, ex iisdem percusiones pro variâ quantitate planè diversas, et quam varius ex his effectus auditui animoque obveniat. Postea circularum musicorum systemata atque concentus regulas ex præmissis principiis elementisque definiat; tempus, ejusque species, atque harum numeros statuatur. Tandem vero musurgiam exercent non eo modo, ut auris sola audiat, sed ut mens rationibus instructa opus judicet atque in finem musicæ eloquentiæ dirigat. Atque hac in re liberrimè philomysis audendum est, eo quod non hominum authoritati, sed naturali rationi ininitatur.

Scripterunt veteres musici plurimi de re musicâ, at non absolverunt. Nemo enim eorum perfectum systema demonstravit quod nostrâ ætate præstiterunt Zarlino atque Salinas, ille emunctissimæ naris homo aliique succedanei. Cætera vero quæ ego obiter jam attingi ab aliis nondum explicata sunt. Cur ergo et nobis illa aggredi atque de iisdem ex ratione disserere non liceat? Dicam amplius. Ante sesquialterum sæculum Franco musicus atque post eum Franciscus Gaffurius aliique Gallobelgii Jodocus Pratensis, Adrianus Wilard, etc. (quos Guicciardinus in descriptione Belgii laudat atque commemorat) regulas contrapuncti statuerunt, quibus eo tempore musica restaurata est. Ab illis tamen regulis cogit me vel ipsa ratio nonnihil dissentire alioque modo leges concentus constituere. Et cur iisdem non insistam si à nemine melius instruar atque rationum pondere convincar? Hisce itaque de rebus seriò et solidis rationibus agendum esset, si de musicâ aliquid solidè vel docendum vel discendum foret. Nisi enim, ut antehac scripsi, in musicis rerum proportio sit, ex proportione excessus, ab excessu differentia, ex differentiâ varietas, ex varietate delectatio, atque ex his omnibus vis motrix oriunda, hactenus surdis narrarunt fabulas, de lana caprina altercati sunt Æthiopemque lavarunt, quicumque musicam tractarunt; vel eandem eo temerariæ libertatis devenisse voluerunt, ut ratione non constaret.

Sed ¹¹ne in ¹²libellum abeat epistola, nobilissime Hugeni, hic calamum sisto, veniam tantæ, sed extortæ prolixitatis iterum efflagitans. Additum porro diagramma quatuor vocibus (ut postulatum est lentissimâ

6. Gellius, *Noctes Atticæ*, I, 7: ‘... sonus tamen et positura ipsa verborum satis declarat id potius ἐπιμέλεια τῶν λέξεων modulamentisque orationis M. Tullii convenisse, ...’

7. <æstimendam>.

8. Efeziërs 5:18-19: ‘Et nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed implemini spiritu *loquentes vobismet ipsis in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus*, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domini.’

9. Jonckbloet: <describendum>.

10. <coecutit>.

11. <me>.

12. Verwijzing naar de laatste alinea van Huygens’ brief aan Ban van 16 januari 1641 (2611): ‘Jam enim *ab epistolis ad libellos* extenderemur, ...’

mensurâ cantandum) in Gallias transmittendum tuæ curæ, meque tuæ liberaliori amicitiaë commendo. Vale. Harlemi, XVIII Januarii MDCXLI.

Vertaling

Joan Albert Ban groet Constantijn Huygens, ridder, enz.

Vervuld van schaamte en smart, edele heer, word ik gedwongen u steeds ¹³boekjes in plaats van brieven te zenden, om de Fransen, die zich verwijderen van mijn doel en mijn opvattingen, ja er geheel vandaan zijn, te kunnen antwoorden. Ik heb het herziene oordeel over mijn brief (u in ernst in een wat vriendelijker Franse schrijfrant toegezonden) gelezen, waarin niets nieuws te vinden is, behalve dat de Fransen enkele woorden hebben veranderd, om de achterlijke schimpscheut tegen te gaan waarmee ze huns inziens mij het meest gekwetst hebben, die ze lijken te hebben willen verzachten, om met een meer zorgvuldige formulering de wonden van de laster te genezen. Zeker is het welkom dat ze mij, altijd welwillend en alles goed opnemend, meer terwille zijn, zodat we voortaan als vrienden in redelijkheid met elkaar kunnen omgaan. Daarom gaan we nu van de boekjes naar de bladen, waarin het past de inhoud kort en helder te schetsen. In deze laatste versie zijn er drie zaken waarvan ik heb gezien dat ze besproken moesten worden. In de eerste plaats de sierlijkheid van de Franse taal, die nog door de dagelijkse inspanning van de kundige bewonderaars groeit naar volmaaktheid. Ten tweede de volmaaktheid van de muzikale compositie, en ten derde de volmaaktheid van de samenklank. Ik zal alle drie de onderwerpen kort behandelen om daarmee gepast te antwoorden.

Wat betreft het eerste zeg ik dus dat ik nooit een verhandeling over de Franse taal heb willen schrijven, en ook nooit op dat gebied iets heb willen onderzoeken of voorschrijven. Die volksstam echter neemt op onhandige, ongeschikte en onbeschaafde wijze het tegendeel ter hand en stelt voor weinig waarde te hechten aan hetgeen ik voor het onderscheid tussen een bevestigende en een vragende zin wil aanwenden volgens de regels van een muzikale melodie, zodat het lijkt alsof ze de totale uitspraak van alle talen liever aan een orakel willen ontlenen dan aan een muzikale compositie. Vandaar dat geleerde en bekwame lieden verontwaardigd zijn en niet toestaan dat zij ongestraft hun gal spuwen en gedachteloos van alles uitbraken. Ik zou willen dat ¹⁴alle bijzaken¹⁴ buiten het gebied van de muziek zouden worden verboden, zoals ik ook beloof niet naar de pen te willen kijken, en nog minder die te willen bewegen, als zij, die zich met mij over muziek onderhouden, zich niet ten dienste willen stellen aan het ontrafelen van de problemen en het aanvoeren van redeneringen. Ik wil dat deze reden om mijn tijd te besteden mijn eerste voorschrift is.

Ik kom nu bij het tweede punt, dat eerst een thesaurier-generaal, nu één of andere Fransman de Hollander Ban voorhoudt, op de ¹⁴plek in het stuk die begint met *En troisième lieu Monsieur Bannius*, waarin hij [Ban] zegt dat uit de gewone regel van de accenten die algemeen in acht moeten worden genomen, volgt dat alleen dezelfde beweging, stijgend of dalend, van samenklinkende stemmen is toegestaan, waardoor de afwisseling van de muzikale bekoring en volmaaktheid, die niet minder op het *verschil* dan op de *consonantie* in de verhoudingen steunt, waaruit de harmonie ontstaat, verloren gaat. Ik antwoord dat noch de bekoring noch de volmaaktheid het doel van de muziek is. Zij moet immers onderrichten, behagen en bewegen. Het onderrichten kan alleen als een tekst wordt voorgedragen, het behagen en het bewegen kunnen op alle manieren. Anders zou deze muzikale kracht of dit muzikaal vermogen kinderlijk zijn, waarop deze heilige woorden slaan: ¹⁵‘wij

13. Verwijzing naar de laatste alinea van Huygens' brief aan Ban van 16 januari 1641 (2611): ‘Want wij hebben ons al laten verleiden tot *kleine boekjes in plaats van brieven*, ...’

14. Verwijst naar §4 van het *Jugement d'un Trésorier-Général* (zie 2573A), maar kennelijk in de herformulering. De oorspronkelijke formulering luidde: ‘Bovendien, wanneer hij [Ban], zoals hij steeds doet, zijn methode om de accenten te plaatsen en aan te houden gedurig zou toepassen, zou blijken dat alle stemmen tegelijkertijd zouden moeten stijgen of dalen, en vooral de partijen die de melodie uitdrukken en de bas, waardoor alle verscheidenheid ontbreekt en dientengevolge ook de schoonheid in de muziek, die juist om een grote verscheidenheid vraagt, zonder welke muziek onmiddellijk vervelend wordt.’

15. Lucas 7:32: ‘Zij zijn gelijk aan kinderen ... die zeggen: “Wij hebben voor u op de fluit *gespeeld* en u hebt niet *gedanst*, wij hebben voor u *geweeklaagd* en u hebt niet *geweend*.”’

hebben voor u gezongen en u hebt niet gedanst, wij hebben voor u geweeklaagd en u hebt niet geweend', of zoals ¹⁶hij zei:

¹⁷Droevige woorden

Passen bij een ernstig gezicht, woorden vol dreiging bij een toornig,
Enzovoorts.

Maar dit is in de bekrompenheid van de Franse taal niet vervat; en als het er wel is, dan is dat tegen de wil van het volk en zijn vertolker, de overhaaste thesaurier. Maar wat als wij geleerden als Athanasius, Basilius, Ambrosius, Augustinus en anderen voorhouden aan de Fransen, vooral waar zij over de gemaakte zang spreken? Wat zouden ze antwoorden aan hen die zeggen dat de op en neer gaande stem meer als de lezer dan als de zanger moet zijn? En waarom? Toch alleen opdat de mens onderricht en bewogen worde? De beweging van de ziel kan echter niet alleen uit de tegenbeweging van de intervallen voortkomen, maar moet door de natuurlijke eigenschappen ervan vanuit zekere wetenschap en niet door toevallig gebruik worden volvoerd. Maar waaruit, zegt gij, kan de kennis van het vermogen van de muziek worden gekend? Dit alleen is waar ik mij mee bezig houd en tot nu toe niemand anders, behalve op mijn aandringen. Het kan worden gekend, mijn Fransman, die de Hollander erom vraagt, uit het verschil in de verhouding, die vervolgens aan de consonantie wordt aangepast, waaruit de harmonie, van beide muzikale handelingen, dat wil zeggen de kunstige samenvoeging, noodzakelijk voor melodie en samenklanken, moet ontstaan. Vandaar ontstaat eerst de beweging van de ziel, als uiteindelijke oorzaak, vervolgens de bekoring als een volgend en begeleidend [verschijnsel]. Om dit te illustreren dient deze definiërende zin van een ¹⁸musicus uit de Oudheid: ¹⁹'Consonantie is het samengaan van ongelijke en ongelijksoortige stemmen.' Waartoe dat leidt laat ik aan de Fransen over om te onderzoeken. Voor mij is het een uitgemaakte zaak dat alle volmaaktheid van melodie en samenklank door deze woorden wordt beschreven, die tot nu toe aan anderen zelfs in hun slaap niet bekend is geworden.

Blijft nog een derde punt over, dat de zekere Fransman aan het ²⁰eind van zijn verbeterde oordeel uitvoerig toelicht: 'Ban erkent geen enkele tekortkoming, noch wat betreft het onderwerp van zijn lied, noch wat betreft de schoonheid of lelijkheid van de melodie, noch wat betreft de meerstemmige zetting, enzovoorts.' Hij schijnt te willen beweren dat de volmaaktheid en het doel van de muziek dáárin ligt en niet in de zielroerende kracht van de intervallen die de gemoedstoestanden van de geest beïnvloeden, eraan toevoegend dat dit eigen is aan de kunst en de spreekvaardigheid van de redenaar, terwijl het toch aan de muziek eigen is om de geest van de hartstochten te vrijwaren, zodat die zich in rust verheugt, enzovoorts.

Ik antwoord. Wat betreft het eerste gedeelte heb ik dit bezwaar al beantwoord in de uitleg in mijn eerdere brief gegeven onder het ²¹hoofd 'Laatste repliek aan de thesaurier-generaal.' Het laatste gedeelte heb ik met wat ik zojuist heb aangevoerd al met kracht teniet gedaan. Maar om iets uitvoeriger te antwoorden, voeg ik er toch nog iets aan toe. In de eerste plaats dat de volmaaktheid van de muziek meer in het bewegen van de ziel dan in het behagen ervan is gelegen. En voorts dat het bewegen van de ziel toch meer het domein of gebied van de musicus is dan van de redenaar. Alle antieke schrijvers stellen immers met mij vast dat de kunst van de redenaar afgeleid is van de muziek. ²² 'Want het is de zorg voor de tekst,¹ waarin het accent, het interval, de stijgende en dalende beweging en alle gevoelsuitdrukkingen zijn opgenomen. Tenslotte merk ik op dat de

16. Horatius.

17. Horatius, *Epistulae*, III (*Ars poëtica*), 105-106: '... Droevige woorden | Passen bij een ernstig gezicht, woorden vol van toorn en dreiging bij een toornig.'

18. Nicomachus.

19. Naar Boëthius, *De institutione musicâ* I, 31: 'Maar dit vond Nicomachus niet goed gezegd; *consonantie* is immers niet het samenkomen van soortgelijke zaken, maar eerder *ongelijksoortige* in één en dezelfde *samenhang*.'

20. Dit punt was in de eerste versie van het *Jugement d'un Trésorier-Général* (bij 2573A) nog zeer beknopt: 'Hij erkent geen enkel gebrek betreffende de harmonie en de consonantie.'

21. Ban aan Huygens, 12 januari 1640 (2606A), §19.

22. Aulus Gellius, *Noctes atticae*, I, 7: '... de klank immers en de plaatsing van de woorden maakt voldoende duidelijk dat die passen bij *de zorg voor de tekst* en de melodieën van een rede van Marcus Tullius [Cicero], ...'

muziek door haar kracht in staat is om de kwade gevoelens als vanzelf uit de geest te weren en de goede op te wekken, en dat ook moet doen, anders zou ik vinden dat [de muziek] moet worden gezien als onnut gewicht van de aarde en tegengesteld aan goddelijke zaken. Anders zal het terecht lijken of die ²³uitverkorene zich heeft vergist toen hij de gelovigen in Christus aanspoorde tot geestelijke vreugd, zeggende: ²⁴‘Spreekt met elkaar, leert en vermaant, met psalmen, lofzangen en geestelijke liederen.’ Zoals ook Plato en de andere wijzen zich geheel vergist zouden hebben in hun mening dat de lichte muziek onbruikbaar voor de staat zou zijn, maar dat de ernstige, dat wil zeggen die welke onderricht en beweegt en tot deugden opwekt, juist met alle ijver moet worden ingevoerd.

Maar het is mij niet voldoende om iets te beweren met argumenten vanuit autoriteit, als niet ook het verstand wordt overtuigd door die redeneringen. Luistert daarom, Fransen, allen die de muziek beminnen en hoogachten. Als jullie iets willen onderwijzen of leren met betrekking tot de kracht en de uitwerking van de muziek, moeten jullie beginnen met de zaak vanuit de principes te behandelen en met behulp van redeneringen. Dit schijnt mij de weg toe die moet worden bewandeld. Eerst moet worden bekeken wat klank en wat stem is. Vervolgens wat het interval van de stem is. Dan de verhouding van de intervallen en het verschil tussen de afzonderlijke intervallen. Vandaar wat de stappen en de sprongen van de stem zijn, en hoe groot het verschil is tussen de termen in de verschillende verhoudingen, waaruit de verschillende uitwerkingen van de percussies, voor het oor en de geest waarneembaar en van overwegend belang, kunnen worden herkend en onderscheiden. Vervolgens moet uit de stappen en de sprongen van de stem het harmonisch systeem worden beschreven. Dan moet worden onderscheiden wat de verscheidenheid van de afzonderlijke stappen en sprongen is, die niet alleen variëren al naar gelang de hoogte of de stijging en de laagte of de daling van de stem, maar ook moet worden onderscheiden dat de uitwerking volgens tegenbeweging ook tegengesteld is. En als de musicus niet met zijn verstand inziet dat dit alles geldt voor een stem alleen, zal hij of deze reis al schuddend afleggen, of van de weg afdwalen. Nu gaat de musicus zich bezighouden met de aard van de consonanten, dat wil zeggen van de samenklank van tenminste twee stemmen die hij in de gaten moet houden en moet onderscheiden. Hij moet ook naar de verhoudingen kijken en de percussies die daaruit voortkomen en die steeds weer heel anders kunnen zijn, en hoe deze verschillen hun verschillende uitwerkingen op het gehoor en de geest kunnen hebben. Vervolgens stelt hij het systeem van toonsoorten op en de regels van de samenklank, afgeleid uit de eerste beginselen; hij bepaalt de maat, de soorten daarvan en de ritmes daarin. Maar hij beoefent de muzikaleer niet alleen voor het oor, maar ook opdat de in de redeneringen onderlegde geest het werk beoordeelt en het leidt naar het doel van de muzikale welsprekendheid. En de kunstminnaars moeten zich in deze zaak vrij uiten in die zin dat alles niet op menselijke autoriteit, maar op natuurlijke rede wordt gegrond.

Verschillende antieke musici schreven over de muziek, maar zij maakten hun werk niet af. Geen van hen heeft het volmaakte systeem getoond dat in onze tijd [Gioseffo] Zarlino en [Francisco] Salinas, de eerste een scherpzinnig man, naar voren hebben gebracht, zoals ook de andere navolgers. De overige zaken die ik terloops heb behandeld, zijn door anderen nog niet uitgelegd. Waarom is het ons dan niet toegestaan deze aan te pakken en er met redenen over te handelen? Ik zeg het nog eens uitvoeriger. Anderhalve eeuw geleden hebben Franco [van Keulen] en na hem Franciscus Gaffurius en de andere Franco-Vlamingen Josquin des Prez, Adrianus Willaert, enzovoorts (die [Lodovico] Guicciardini in zijn beschrijving van de Nederlanden roemt en herdenkt) de regels van het contrapunt opgesteld, waarmee in die tijd de muziek tot bloei kwam. Maar de rede dwingt mij nu het met deze regels oneens te zijn en op andere wijze de wetten van de meerstemmige zetting te formuleren. En waarom mag ik mij er niet mee bezighouden als ik door niemand er beter in word onderwezen en word overtuigd door het gewicht van redeneringen? Over deze zaken zou in ernst en met gegronde redeneringen moeten worden gehandeld, wilde er iets gefundeerd over de muziek onderricht of geleerd worden. Als er niet, zoals ik tevoren heb geschreven, in de muziek de juiste verhoudingen zijn, en uit de verhouding het overschot, en uit het overschot het verschil, en uit het verschil de verscheidenheid, en uit de verscheidenheid het behagen, en uit dit alles het vermogen van de muziek om te bewegen moet voortkomen, dan hebben zij, die de muziek hebben behandeld, tot nu toe slechts fabels aan doven verteld, zich

23. Paulus.

24. Efeziërs 5:18-19: ‘En bedrinkt u niet aan wijn, waarin bandeloosheid is, maar wordt vervuld met de Geest, en spreekt onder elkander in psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, en zingt en jubelt de Here van harte.’

beziggehouden met onbenulligheden en geprobeerd een neger wit te wassen, of hebben zij de muziek zover in roekeloze vrijheid willen laten uitkomen dat die niet meer op de rede kan berusten.

Maar om deze ²⁵brief niet een boekje te laten worden, edele Huygens, leg ik nu de pen neer en vraag vergiffenis voor zoveel, maar afgedwongen, wijdlopigheid. Verder beveel ik het bijgevoegde voorbeeld in vier stemmen (dat beslist zeer langzaam gezongen moet worden) in uw zorg aan om het naar Frankrijk te versturen, en mijzelf in uw ruimdenkendheid en vriendschap. Gegroet, Haarlem, 18 januari 1641.

25. Verwijzing naar de laatste alinea van Huygens' brief aan Ban van 16 januari 1641 (**2611**): 'Want wij hebben ons al laten verleiden tot *kleine boekjes in plaats van brieven*, ...'
